

Format de citation

Kasperová, Dana: review of: Markéta Pánková, Dějiny Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského – součást české kultury vzdělávání, Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J.A. Komenského, 2021, in: Český časopis historický, 2021, 1, p. 215-218, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/a6c3df17645b40ca9b33d4e9d5e067fd>

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

spíše majetnějšími pacientům, vychází především z ego-dokumentů pacientů (korespondence nemoci podlehnuvšího básníka J. Wolkera, paměti uzdraveného Františka Smetany a románu manžela pacientky Thomase Manna). Také v této kapitole autorka prokázala obratnost při zacházení s méně tradičními prameny. Na obecnější část této kapitoly o typech, provozu a výčtu existujících ústavů v českých zemích, založené na dobové odborné literatuře, navazuje poslední kapitola (případová studie – kompletní popis historie, provozu a každodennosti, včetně statistik) o konkrétním ústavu: Hamzově dětské léčebně.

Dílo mladé autorky vzbudilo zasloužený ohlas již jako diplomová práce (vedle níže uvedeného ocenění získala též Cenu Zdeňka Horského za vynikající kvalifikační práci, udílenou Společností pro dějiny věd a techniky). Její rychlé vydání díky vítězství ve Studentské soutěži nakladatelství Academia se mi v některých ohledech (například ne/využití sekundární literatury) jeví jako trochu ukvapené. Je však důležitým podnětem pro badatelku i příslibem do budoucna pro obor.

Petr Svobodný

Markéta PÁNKOVÁ

Dějiny Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského – součást české kultury vzdělávání

Praha, NPMK 2021, 194 s. včetně příloh, ISBN 978-80-86935-51-5.

Paměťové a muzejní instituce spravují poměrně často fondy k historii vědeckých, vzdělávacích a osvětových institucí. Málokdy je ovšem se správou a péčí o toto kulturní dědictví sledován dlouhodobý záměr

usilující o zachování „paměti učitelstva“, jako je tomu v případě úkolu a činnosti *Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze* (NPMK). V příštím roce oslaví tato instituce 130. výročí od založení a je proto záslužné, že byla vydána publikace mapující její institucionální vývoj. Autorka publikace sleduje založení, vývoj a současnou činnost NPMK. Autorka se nachází v nelehké situaci, neboť sama instituci v současnosti řídí a na druhé straně se má nestranně a analyticky zabývat jejím vývojem a posláním. Tuto nelehkou pozici však dokázala naopak využít, neboť do detailu zná fondy, vývoj a „každodenní“ odbornou práci muzea. Z této situace se může těšit i samotný čtenář. Nabízí se mu čtivý, informačně bohatý a zároveň problémově a interdisciplinárně pojatý text, který jej vtáhne do historie pedagogického muzea a poodhalí mu jeho cíle a funkce: sbírkotvornou, vědecko-výzkumnou, pedagogickou, výstavní, kulturně-vzdělávací, metodickou, informační, knihovnickou a propagační.

V první části publikace autorka rekonstruuje počátky a založení *Musea Komenského* jako akce národně a profesně uvědomělého učitelstva a upozorňuje na souvislost založení muzea s oslavami 300. výročí narození J. A. Komenského. Jednalo se o výročí, které tehdejší rakouské ministerstvo kultu a vyučování zakázalo na školách připomínat, neboť se mimo jiné obávalo „proměny“ oslav v národně manifestační akce. Součástí oslav byla v roce 1892 i významná výstava k J. A. Komenskému v Národním muzeu, která se mj. stala základem sbírek *Musea Komenského*. Založení muzea ale korespondovalo i s dalšími rovinami osvětové a odborné práce učitelských spolků. Ty usilovaly v duchu národní emancipace českého

učitelstva o připomínání „vzorů“ a „vůdců české školy“. Vedle této „národně buditel-ské“ práce pro „českou školu“ pořádalo učitelstvo mnohé odborné aktivity podporující rovinu profesní emancipace. K nim vedle vydávání učitelského a pedagogického tisku patřilo i pořádání výstav, přednášek a vydávání pedagogických spisů pro učitele a širší veřejnost v tzv. Komenského knižnici.

V tomto širším kontextu hodnotí autorka publikace i význam založení Musea Komenského v roce 1892, ale i jeho další mezníky: rok 1912, kdy se vedení instituce, přejmenované na *Pedagogické museum Komenského*, krátce ujal profesor pedagogiky František Drtina. Autorka poukazuje na tehdejší důležitou součást muzea – sbírky dětské literatury a literatury pro mládež. Tím zároveň ukazuje, jak tehdejší pedagogické museum propojovalo sbírkovou a paměťovou funkci s funkcí osvětovou, odbornou a pedagogickou. Tyto funkce náleží nástupnické instituci NPMK i dnes. Ostatně, jak poukazuje autorka, v období „peri-petií“ samostatnosti muzea po roce 1925 to byla právě *Pedagogická knihovna*, která byla zachována.

Druhá část publikace sleduje složité podmínky existence muzea chronologicky, ale vždy v hlubších souvislostech s politickým vývojem v zemi a s jeho dopady na ideologizaci a společensko-politickou instrumentalizaci osvětové, vzdělávací a rovněž muzejní činnosti. Vývoj muzea po roce 1945 a po znovuoobnovení jeho samostatné existence po roce 1956 je tu zasazen jak do kontextu politického vlivu, tak je vztažen i pod „lup“ začleňování muzea pod správu jiných institucí. Autorka rekonstruovala situaci, kdy se mnozí oficiální političtí zástupci ve „vývoji socialistické školy“ zaštiťovali dědic-tvím Komenského, i když o jeho odkaz pe-

čovali zejména tak, jak jim „nařizovalo“ jejich politické a ideologické smýšlení. Publikace dává nahlédnout do komplikova-ného a mnohdy neprofesionálního zachá-zení s cennými sbírkami a fondy, které byly nejednou ztraceny či trvale poškozeny.

Jakou změnu představoval rok 1989 v čin-nosti a funkci muzea, analyzuje autorka v třetí části publikace v několika základních rovinách. Čtenář je obeznámen jak s peda-gogickou, vědeckou, tak i s výstavní činnos-tí muzea. Jako příznačné pro *Pedagogické muzeum J. A. Komenského*, nazvané podle myslitele a filozofa, jenž propojením výcho-vy a humanity poskytl novověké pedagogi-ce nejen program, ale v jistém ohledu i vnitřní smysl, shledává autorka přijetí Ar-chivu Přemysla Pittra a Olgy Fierzové do fondů NPMK. Odkaz a archivní pozůsta-lost vážící se k Pittrově mimořádné postavě pedagogiky a výchovné práce představuje dnes nejen významnou součást muzejních fondů, ale předznamenává rovněž důleži-tou činnost muzea – pedagogickou práci.

Autorka nechává vystoupit do popředí vý-znamnou snahu prvního ředitele muzea po roce 1989, historika Tomáše Pasáka, který se zasadil právě o umístění pozůstalosti a fondu P. Pittra v NPMK. Publikace poté ukazuje, jak probíhalo „navrácení“ P. Pittra a jeho spolupracovnice Olgy Fierzové do kolektivní paměti pedagogů a širší české ve-řejnosti po roce 1989. Čtenář je poutavě obeznámen s přípravou a realizací výstav, přednášek, besed s tzv. Pittrovými dětmi. Upozorňuje i na záslužné uchování vzpo-mínek Pittrových dětí a jejich zachycení ve filmovém a zvukovém formátu díky činnos-ti NPMK.

Nemalý prostor je věnován interpretaci oslav Komenského v roce 1992 – významné kon-ferenci pořádané pod záštitou UNESCO

a prezidenta Václava Havla. Konference se stala důležitým mezníkem ve světové komeniologické diskusi. Je tu poukázáno i na propojení činnosti Pedagogického muzea Komenského v Praze se zahraničními komeniologickými pracovišti a muzeem v Naardenu. V neposlední řadě je při příležitosti oslav 400. výročí narození Komenského vzpomenu na vydání medaile J. A. Komenského, ražené podle předlohy vyřezaného portrétu Komenského od profesora pedagogiky na Masarykově univerzitě Jana Uhra, zavražděného nacisty ve věznici v Berlíně-Plötzensee. Medaile byla NPMK udělována významným pedagogickým představitelům a osobnostem, které se zasadily o podporu činnosti muzea, do roku 2014. Poté byla nahrazena medailí, vytvořenou Igorem Kitzbergem. (Jedna z příloh obsahuje i seznam oceněných.)

Publikace upozorňuje i na úsilí ředitele muzea Tomáše Pasáka o reformu muzejní činnosti a o rozvoj instituce, bohužel ukončený jeho náhlou smrtí v roce 1995. Rok 1996 znamenal pro činnost muzea zásadní mezník, bohužel nikoli pozitivní. Muzeum muselo opustit prostory ve Valdštejském paláci ve prospěch Senátu Parlamentu České republiky. Nedostatečně připravené stěhování mělo neblahé následky pro sbírky: následovalo umístění v nevyhovujících podmínkách, ještě zostřené nedostatečnou péčí. S dopady tohoto stavu se NPMK potýká dodnes.

Pohled do „každodenní reality“ muzea po roce 2005 odráží mnohdy situace spojené s neutěšeným zázemím prostor muzea a s komplikovanými podmínkami odborné muzejní práce. I tato část publikace poskytuje neidealizovaný pohled na „zápas“ o budoucnost muzejní instituce. O to více pak vystupuje význam bohaté aktivity muzea

v oblasti výstav, vědecké činnosti zaměřené na dějiny školství, vzdělávání, na historii školních budov. Je tu charakterizována bohatá mezinárodní spolupráce a propojování v rámci sítě evropských školských muzeí, vydávání mezinárodního časopisu pro otázky dějin výchovy a vzdělanosti (*Historia scholastica*) i vědeckých publikací ve spolupráci s nakladatelstvím Academia. Právě muzejní pedagogická činnost, zejména práce se základními školami, se stala v posledním desetiletí významným úkolem mnoha muzejních institucí v České republice. Publikace shrnuje ověřování vzdělávací činnosti v NPMK a rýsuje budoucí možný rozvoj edukační činnosti muzea.

Publikace Markéty Pánkové v neposlední řadě seznamuje čtenáře s ojedinelým propojením muzejní práce a knihovnické činnosti – *Pedagogické knihovny J. A. Komenského* a sleduje její vývoj v letech 1919–2019. V daném rozměru jde o ojedinelou koexistenci muzejní a knihovnické činnosti, můžeme hovořit o úspěšné a plodné symbióze.

Na základě obsáhlých příloh si čtenář může doplnit obraz o úkolech muzea, jak je přináší vlastní text. Početné textové i obrazové přílohy jsou vhodně vybrány, pečlivě uspořádány a otevírají další pohled na vývoj i činnost NPMK. Rovněž vybraná bibliografie umožňuje čtenáři realisticky zhodnotit naplňování cílů a úkolů NPMK v oblasti dějin pedagogiky.

Kniha Markéty Pánkové mapuje nejen dějiny významné muzejní a pamětové instituce, ale i úskalí a výzvy muzejní práce. Kniha je příkladem reflexe muzejní činnosti, vybízí k zamyšlení, jakou úlohu mohou sehrávat muzea v rozvíjení historicko-pedagogického výzkumu a jeho popularizaci. Dějiny výchovy, vzdělanosti a dětství se v současném historickém výzkumu těší čilé výzkumné

pozornosti. Publikace ukazuje, že muzejní instituce nesou na tomto oživení podstatný podíl.

Dana Kasperová

Jan HÁLEK – Boris MOSKOVIČ
*Vě službách Maffie? Český domácí
protirakouský odboj (1914–1918)
v zrcadle ego-dokumentů*

Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR
2018, 220 s., ISBN 978-80-7422-636-6.

Zatímco historiografická produkce, týkající se činnosti českého zahraničního odboje za první světové války, je nepřehlédnutelná, problematika domácího odboje se vedle ní víceméně ztrácí. Výjimku představuje spektakulární práce Milady Paulové z třicátých let 20. století. V meziválečných letech, kdy měly události aktuální soudobé dopady, byla na vině jistého přehlížení nejen dominance narativního mainstreamu o vzniku republiky, ale také obtížně vysvětlitelná relativní absence klíčových pramenů, z nichž by mohl být konkurenční výklad konstruován, a sice odpovídajících ego-dokumentů. Nebyl publikován žádný větší vzpomínkový text, který by mohl soupeřit s Masarykovou *Světovou revolucí* či Benešovým textem *Světová válka a naše revoluce* a jednotlivé dílčí roztroušené texty se nikdo uspořádat neodhodlal. O částečné splacení dluhu se úspěšně snaží publikace sehrané autorské dvojice Jan Hálek a Boris Mosko-
vič, jenž vyšla v populární ediční řadě EGO Masarykova ústavu.

Jestliže v prvních měsících po převratu v roce 1918 bylo jeho hodnocení zastřeno všudypřítomnou euforií a bylo prakticky konciliantní, s odstupem doby se přece jen začaly projevovat určité disharmonie až

rozpory. Zatímco zahraniční odboj představoval jasně definovaný a prakticky homogenní soubor osobností, až paradigmatických textů, postojů a reflexí, domácí odboj narazil na zásadní limity, které jej již za války formovaly. Zatímco tehdy byly spíše k užitku, po válce, kdy se měl domácí odboj hlásit o své zásluhy, představoval nepřekonatelnou komplikaci. Krajně složitý vnitřní mechanismus zastřešující odbojové organizace Maffie, stejně jako její nepřehledná členská základna pramenily ze skutečnosti, že centru české protirakouské rezistence scházely formální organizační aspekty a jasně vymezená struktura. Členové se v kontextu celé organizace navzájem prakticky neznali a navíc tím, že Maffie byla organizací apolitickou, shromáždila pod svá křídla osoby s tak odlišným a neslučitelným politickým profilem a světonázorem, že jejich následná spolupráce nebyla v novém československém státě absolutně myslitelná.

Pokud by čtenář tento aspekt Maffie, onu heterogenitu, dostatečně nerefletoval, například po přečtení publikace *Fenomé-
n Maffie*,¹ jejímiž autory jsou editoři recenzované publikace, pak by tato skutečnost jistě vykristalizovala po přečtení právě této edi-
ce. Ta obsahuje dvanáct dosud nepublikovaných vzpomínkových textů o různých aspektech prvního domácího odboje. Všechny zařazené příspěvky vznikly až na jednu výjimku v letech meziválečných. Už samotný fakt, že se texty od sebe tak výrazně liší svojí formou, tematickým záměrem, okolností vzniku, jazykovou úrovní, ale třeba i důvodem sepsání, jen napomáhá formovat onu tezi o heterogenitě. Autoři

1 Jan HÁLEK – Boris MOSKOVIČ, *Fenomé-
n Maffie. Český (domácí) protirakous-
ký odboj v proměnách 20. století*, Praha 2020.